

Icelandic Museum
of Natural History

Suðurlandsbraut 24
IS-108 Reykjavík

S./Tel. 577 1800

nmsi@nmsi.is
www.nmsi.is

Stjórnskipunar- og eftirlitsnefnd Alþingis
Nefndasvið, Skrifstofa Alþingis
Alþingi við Austurvöll

Reykjavík, 7. janúar 2022.

Efni: Umsögn Náttúruminjasafns Íslands um þingsályktunartillögu um breytta skipan ráðuneyta í Stjórnarráði Íslands, 167. mál.

Náttúruminjasafn Íslands þakkar stjórnskipunar- og eftirlitsnefnd Alþingis fyrir að óska eftir umsögn Náttúruminjasafnsins um þingsályktunartillöguna.

Bakgrunnur

Náttúruminjasafn Íslands var sett á laggirnar árið 2007 og er eitt þriggja höfuðsafna landsins, það langyngsta, ásamt Þjóðminjasafni Íslands og Listasafni Íslands, og fellur undir mennta- og menningarmála-ráðuneytið. Starfsemi Náttúruminjasafnsins er markaðar rammi með sérlögum um safnið, lögum um Náttúruminjasafn Íslands nr. 35/2007, og safnalögum nr. 141/2011.

Meginhluverk Náttúruminjasafnsins eru lögum samkvæmt að miðla fróðleik og upplýsingum til almennings um náttúru Íslands, náttúrusögu, nýtingu náttúruauðlinda og náttúruvernd með sýningahaldi og öðrum hætti, auk þess að safna munum á sérsviði sínu, sinna varðveislu náttúruminja og annast fjölbreyttar rannsóknir á starfssviði sínu.

Við stofnun Náttúruminjasafnsins breyttist starfsemi systurstofnunar safnsins, Náttúrufræðistofnunar Íslands, það dró úr miðlunarstarfseminni í kjölfarið á lokun sýningarinnar á vegum stofnunarinnar á Hlemmi vorið 2008.

Fyrstu tíu ár starfsemi Náttúruminjasafnsins, fram til 2017, var safninu sniðinn afar naumur fjárhagsrammi þannig að einungis tvö stöðugildi rúmuðust innan árlegra fjárheimilda. Það er fyrst nú á allra síðustu árum, frá og með 2018, sem hið háa Alþingi hefur stutt við safnið þannig að sæmir höfuðsafni þjóðarinnar í náttúrufræðum. Hér er vísað til þeirrar ákvörðunar Alþingis og fyrirheita í tíð síðustu og núverandi ríkisstjórnar undir forsæti Katrínar Jakobsdóttur, annars vegar að heimila safninu að opna sýninguna *Vatnið í náttúru Íslands* í Perlunni í desember 2018 og, hins vegar, að höfuðstöðvar Náttúruminjasafnsins verði staðsettar á Seltjarnarnesi, í húsi sem átti að hýsa lækningaminjar en ekkert varð af. Umrædd bygging hefur staðið auð og fokheld síðan 2007.

Stefnt er að því að vígja framtíðaraðsetur Náttúruminjasafnsins árið 2023. Full fjármögnun á framkvæmdinni er reyndar ekki tryggð og framkvæmdir ekki enn hafnar vegna vankanta við undirbúningsvinnu sem ekki hafa verið leystir þegar þetta er ritað. Engu að síður verður að vænta þess að staðið verði við áður nefnd fyrirheit og að árið 2023, þegar 16 ár verða liðin frá stofnun safnsins, eignist Náttúruminjasafnið sitt fyrsta aðsetur með flutningi í *Náttúruhúsið í Nesi*.

Enda þótt framtíðin blasi björt við Náttúruminjasafninu hvað varðar aðsetur og umgjörð fyrir miðlun og sýningahald á Seltjarnarnesi, þá gegnir öðru máli um almennan rekstur safnsins og árlegar rekstrarfjárheimildir. Frá upphafi hefur þurft að berjast fyrir hverri krónu svo stofnunin geti sinnt lögboðnum hlutverkum með lágmarksmannskap. Í ár, árið 2022, hljóðar ríkisframlagið til reksturs Náttúruminjasafnsins upp á 107, m.kr. Þegar frá er dreginn kostnaður við sýningahald í Perlunni (safnkennari, kostnaður v. viðburða, tölvuþjónusta, viðhald og endurnýjun á tækjum, tólum og sýningaratriðum) ásamt kostnaði við skrifstofuhald á Suðurlandsbraut (leiga, aðkeypt tölvuþjónusta, ýmis notendaleyfi o.fl.) og kostnaði við leigu á geymslu í Sundaborg, þá er eftir til skiptanna fjárhæð sem dugar til að halda sex

stöðugildi. Naumur fjárhagur safnsins hefur hamlað að nokkru leyti faglegum framgangi safnsins og bitnað á eigin rannsóknum á sviði náttúru- og safnfræða, sem og á rannsóknasamstarfi við háskólastofnanir og aðra sem sýsla með náttúruna.

Biðin eftir viðunandi aðstöðu fyrir Náttúruminjasafnið á rætur að rekja aftur á 19. öld, eða til 1889 þegar Hið íslenska náttúrufræðifélag, forveri Náttúruminjasafnsins og Náttúrufræðistofnunar, var stofnað gagnert til að vinna að því að þjóðin eignaðist glæsilegt náttúrufræðisafn og sýningaraðstöðu sem sæmdi landi og þjóð. Fyrst nú, liðlega 130 árum síðar, hillir undir að þessi draumur helstu náttúrufræðinga Íslands sem stóðu að stofnun félagsins, rætist. Hin langa bið er þeim athyglisverðari þegar haft er í huga að Náttúruminjasafninu er lögum samkvæmt ætlað að vera meðal grunnstoða í fræslu-, vísinda- og menntamálum landsmanna.

Þörfin á vönduðu náttúrufræðisafni sem miðlar til almennings hefur aldrei verið brýnni – á tímum þegar viðvörunarbjöllur glymja um margvíslegar náttúruvár og slakt náttúrulæsi kynslóða sem erfa munu landið. Almennig þyrstir aftur á móti í fróðleik og upplýsingar um undur, furður og gangverk náttúrunnar. Fróðleiksþorstinn lýsir sér vel í því að árið 2019, áður en COVID-19 herjaði á okkur, var slegið aðsóknarmet hérlendis á staka sýningu, sýningu Náttúruminjasafnsins *Vatnið í náttúru Íslands* í Perlunni, þegar um 200.000 gestir heimsóttu hana (en um 300.000 gestir til viðbótar heimsóttu aðrar sýningar í Perlunni).

Auk afar góðrar aðsóknar og vinsælda sýningarinnar í Perlunni hefur hún hlotið nokkur verðlaun og viðurkenningar, þ.á m. tilnefningu til Íslensku safnaverðlaunanna 2019, Evrópsku RedDot hönnunarverðlaunin árið 2020 fyrir þrjú margmiðlunatriði sem unnin voru með Gagarín og nú síðast tilnefningu til Evrópsku safnaverðlaunna 2022 sem afhent verða í Eistlandi í maí n.k.. Allt er þetta til marks um gæði í starfsemi Náttúruminjasafnsins

Framtíð Náttúruminjasafnsins

Afar mikilvægt er að efla hið fyrsta faglega starfsemi Náttúruminjasafnsins á sviði náttúrufræðirannsóknna og safnamála, í því skyni einkum að treysta tengslin milli miðlunar og rannsókna. Afstaðan til tengsla milli miðlunar og rannsókna byggir á því grunvallarsjónarmiði að skapandi akademískar rannsóknir á náttúrunni séu órofa tengdar vandaðri, vísindalegri miðlun, sér í lagi þegar miðlunin er skilgreind sem hluti af fræðslu- og menntakerfi landsmanna og hefur jafnframt tilvísun í námsskrá, eins og á við um starfsemi Náttúruminjasafnsins.

Til frekari stuðnings á mikilvægi tengsla milli miðlunar og rannsókna skal bent á að öll helstu náttúrufræðisöfn í hinum vestræna heimi sem við gjarnan berum okkur saman við, t.d. *Náttúrufræðisafn Danmerkur* í Kaupmannahöfn, *Náttúrufræðisafn Noregs* í Osló, *Náttúrufræðisafn Finnlands* í Helsinki, *Náttúrufræðisafnið í London*, *Náttúrufræðisafnið í Berlín*, *Náttúrufræðisafn Ameríku* í New York, *Náttúrufræðisafn Smithsonian stofnunarinnar* í Washington og *Harvard náttúrufræðisafnið* í Cambridge, Bandaríkjunum, eru öflugar rannsóknastofnanir og oft hluti af háskólastarfsemi þar sem rannsóknir og miðlun fara saman innan veggja sömu stofnunar.

Náttúruminjasafnið hefur síðan 2014 átt í samstarfi við Háskóla Íslands og, einkum og sér í lagi, Háskólann á Hólum, sem og Náttúrufræðistofnun Íslands og nú síðast við Rannsóknasetur Háskóla Íslands á Breiðdalsvík, og með því móti treyst faglegan grundvöll starfsemi sinnar. Í flestum tilvikum er um að ræða afmörkuð rannsóknaverkefni með takmarkaðan líftíma, verkefni sem Náttúruminjasafnið hefur ekki fengið neina sérstaka fjárveitingu til að framkvæma, heldur aflað fjár með umsóknum í sjóði. Það sem skortir tilfinnanlega fyrir Náttúruminjasafnið er að koma á fót ótímabundnu, viðvarandi samstarf á breiðum grunni við bæði háskólastofnanir og systurstofnun safnsins, Náttúrufræðistofnun Íslands.

Enda þótt kveðið sé á um samstarf umræddra systurstofnananna í lögum um Náttúruminjasafnið, og undirritað þar að lútandi samstarfssamkomulag við Náttúrufræðistofnun, þá hefur framkvæmdin á

samstarfinu ekki gengið eftir sem skyldi. Eitt og annað kemur hér til, en það sem gert hefur stöðuna flóknari er að systurstofnanirnar heyra til hvor sínu ráðuneyti - Náttúrufræðistofnun fellur undir umhverfis- og auðlindaráðuneyti og Náttúruminjasafnið mennta- og menningarmálaráðuneytið. Á það má benda að nær allar ákvarðanir sem lúta að kjarnanum í efnistöfum og inntaki í miðlun og sýningahaldi á vegum Náttúruminjasafnsins, þ.e.a.s. atriði sem varða rannsóknir á náttúrunni, náttúruvernd, náttúruminjar og margvíslega nýtingu náttúrunnar, eru teknar í núverandi umhverfis- og auðlindaráðuneyti og tilvonandi nýju *umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneyti* og tilvonandi háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneyti, en ekki í *menningar- og viðskiptaráðuneytinu* sem þingsályktunartillagan gerir ráð fyrir að Náttúruminjasafnið skuli heyra til.

Mikilvægt atriði varðandi tengsl starfsemi Náttúruminjasafnsins við umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytið snýr að fræðsluhlutverki safnsins. Í gildandi stefnumörkun Íslands um framkvæmd *Samningsins um líffræðilega fjölbreytni*, sem verður á forræði umhverfis-, orku- og loftslagsmálaráðuneytis og er í endurskoðun, er gert ráð fyrir að Náttúruminjasafn Íslands muni „*gegna lykilhlutverki í fræðslu um lífríki Íslands.*“ (Stefnumörkun Íslands um framkvæmd Samningsins um líffræðilega fjölbreytni. 2008. Bls. 5.). Í þessu sambandi er afar ánægjulegt að geta þess að grunnsýning Náttúruminjasafnsins á Sel-tjarnarnesi mun einmitt bera yfirskriftina *Líffræðilegur fjölbreytileiki á Íslandi*, þar sem áhersla verður lögð á *lífríki sjávar, vistfræði og loftslagsmál*. Hér er um ræða eitt allra stærsta umhverfismál samtímans og komandi kynslóða sem starfsemi náttúrufræðisafna og annarra mennta- og vísindastofnana mun hverfast um á næstu árum og áratugum. Brynt er að miðla sem fyrst til almennings þekkingu á þessu sviði og hefur Náttúruminjasafnið þegar tekið þar ákveðið frumkvæði (sjá biodice.is).

Á Náttúruminjasafnið heima í nýju ráðuneyti menningar og viðskipta?

Í þingsályktunartillögunni sem hér um ræðir er sem fyrr segir gert ráð fyrir að Náttúruminjasafnið heyri til nýju ráðuneyti, *menningar- og viðskiptaráðuneyti*. Samkvæmt greinargerð er ljóst að meginþunginn í því ráðuneyti mun hverfast um málefni sem lúta að viðskiptum og neytendamálum, einkum ferðabjónustu, tónlist og kvikmyndagerð, auk samkeppnismála. Enda þótt starfsemi Náttúruminjasafnsins tengist augljóslega viðskiptum og þjónustu og þar með neytendamálum, sér í lagi m.t.t. erlendra ferðamanna, þá telur undirritaður að málefni Náttúruminjasafnsins eigi frekar samleið með umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytinu eða háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneyti, þeim ráðuneytum sem sýsla með þau málefni sem kjarnastarfsemi Náttúruminjasafnsins, og systurstofnunarinnar, Náttúrufræðistofnunar, snýst um.

Hér ber að hafa í huga að miðlunar- og rannsóknarhlutverkið í starfsemi Náttúruminjasafnsins er upphaflega skilgreint sem hluti af grunnstoðum fræðslu- og menntakerfis þjóðarinnar, en ekki sem grunnstoð af viðskiptalegum toga. Vægi rannsókna- og miðlunarþáttarins í starfsemi Náttúruminjasafnsins verður enn skýrara þegar horft er til þess að samkvæmt sérlægum Náttúruminjasafnsins skal það annast rannsóknir á starfssviði sínu og vinna náið með vísinda- og rannsóknastofnunum. Ljóst má vera að stofnun sem hefur rannsóknir og miðlun á sviði náttúrufræða sem meginstef í markmiðssetningu um starfsemi sína, eins og á við um Náttúruminjasafn Íslands, er e.t.v. betur hýst í ráðuneyti þar sem unnið er heildstætt með málefni náttúrunnar, heldur en ráðuneyti sem sýslar aðallega með viðskipti og menningu.

Með hliðsjón af ríki menntunar- og rannsóknahlutverki Náttúruminjasafnsins er einnig eðlilegt að velta fyrir sér nánari tengslum við háskólasamfélagið og ráðuneytinu sem það tilheyrir, jafnvel með því að gera Náttúruminjasafn Íslands að háskólastofnun líkt og á við um Þjóðminjasafn Íslands.

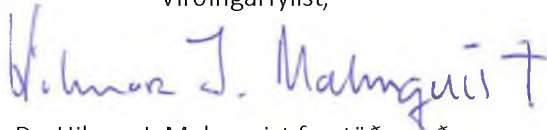
Niðurlag

Að öllu framangreindu virtu hvetur undirritaður stjórnskipunar- og eftirlitsnefnd Alþingis eindregið til þess að leita allra leiða til að efla og styrkja faglegt starf Náttúruminjasafns Íslands enn frekar á sviði akademískra náttúrufræðisafna og miðlunar til almennings á fróðleik og upplýsingum um náttúruna, m.a. með því að kanna fýsileika þess að samræma eða sameina starfsemi Náttúrufræðistofnunar og

Náttúruminjasafnsins. Verði af þessu má fastlega reikna með því að það hafi í för með sér marvíslegan ávinning m.t.t. stjórnunar- og rekstrarlegra þátta vegna samlegðaráhrifa, m.a. hvað varðar söfnun gagna og muna og afnot og umsjón með gagna- og vísindasöfnum. Nú er lag að huga að slíku, bæði í ljósi fyrirhugaðra breytinga á skipan ráðuneyta í stjórnarráðinu og þar sem fyrir dyrum mun standa endurskoðun laga nr. 60/1992 um Náttúrufræðistofnun Íslands og náttúrustofur.

Jafnframt hvetur undirritaður stjórnskipunar- og eftirlitsnefnd til þess að kanna með vandlegum hætti kosti og galla þess að starfsemi Náttúruminjasafns Íslands verði færð undir annað ráðuneyti en væntanlegt menningar- og viðskiptaráðuneyti, annað hvort umhverfis- orku- og loftslagsráðuneyti, þar sem systurstofnun safnsins, Náttúrufræðistofnun Íslands, er hýst, eða háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunar-ráðuneyti þar sem rækt er lögð við akademískar grunnrannsóknir í náttúru- og safnafræðum.

Virðingarfyllt,

Dr. Hilmar J. Malmquist forstöðumaður